

люції. *Університет*. 2009. № 1. С.61—71.

3. Дерев'янку С., Панчук А. ЗУНР в українській історіографії: Про утворення в 1919 р. ЗУНР. *Укр. істор. журн.* 1995. №2. С.28—36.

4. Карпенко О. Листопадова 1918 р. національно-демократична революція на західноукраїнських землях. З історії Західно-Української народної республіки (до 85-річчя з дня народження професора О.Ю.Карпенка) [Текст] \ за заг. Ред. М. Кугутяка. Ів.-Франківськ, 2006. С.43—63.

5. Кравчук М. Організаційно-правові засади формування війська ЗУНР. *90-річчя утворення Західноукраїнської Народної Республіки: досвід та уроки: матеріали міжнародної наук.-практ. конференції*. Тернопіль, 2008. С.21—26.

6. Кравчук М.В. Армії в державотворенні Західноукраїнської Народної Республіки: організаційно-правові засади. *Актуальні проблеми правознавства*. Збірник наукових праць ЮФ ТНЕУ. Випуск 3. Тернопіль. 2017. С.25—30.

7. Мороз В. Історія ЗУНР: Галичина, Буковина і Закарпаття в 1918-1919 р. *Мандрівець*. 1999. №12. С. 3—20.

8. Українська революція і державність (1917–1920 рр.)/ [Авт. колектив: І.Л. Гошуляк (керівник) та ін.]. Київ, 1998.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ГРОМАДСЬКИХ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЗУНР

ГРУБІНКО Андрій Васильович,
к.і.н., доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права Тернопільського національного економічного університету

Процес формування і розвитку системи правоохоронних органів є невід'ємним атрибутом державотворення. Не стала винятком Українська держава, в якій з часу проголошення незалежності проходить пошук форм та засобів гарантування і охорони прав, свобод та законних інтересів людини. У зв'язку з цим виникає необхідність дослідження особливостей становлення національних органів правопорядку наприкінці 1918 – на поч. 1919 рр. – у яскравий період державотворення на теренах Західної України.

Національно-демократична революція листопада 1918 р. мала наслідком утворення Західно-Української Народної Республіки. Проблема кваліфікованих кадрів в різних галузях господарства була вкрай важливою для ЗУНР. Однак, формування правоохоронних органів було в цілому достатньо кадрово та організаційно забезпеченим у порівнянні, наприклад, з транспортом, поштою, телеграфом чи фінансами.

Громадський порядок забезпечувала насамперед державна жандармерія. У відозві Української Національної Ради від 1 листопада 1918 р. зазначено, що «всі жовніри української народности підлягають від нині виключно Українській Національній Раді і приказам установлених нею військових властей Української Держави. Всі вони мають стати на її оборону» [1, с. 99]. У документі передбачено відкликання «українських жовнірів» з фронтів для оборони державності та створення населенням «боевих відділів», що мали

увійти до складку армії або охороняти правопорядок. Ось як згадував про ці часи сотник І. Козак: «Під час перевороту 1 листопада 1918 р. розоружено всі станиці жандармерії. Видячи однак необхідність сторожі безпеки, утворено в кожній місцевості т.зв. міліцію, зложену з добровольців ... В місцевостях, де перед переворотом були приділені жандарми-українці, перебрали вони організацію міліції ... Однак їх у Східній Галичині було ще замало. Тому міліція здебільшого рекрутувалась з людей, які не мали до сеї переважної служби ніякої кваліфікації ... Се спонукало повітові центри негайно взятися за організацію правильної сторожої безпеки. В кількох повітах завдання се перебрали добровільно старшини-чужинці (головно німці), бувші австрійські відділові команданти. Се були однак виїмкові випадки, так, що до прибуття старшин-українців припала організаційна праця передусім старшим старшинам жандармерії української народності, які служили у Східній Галичині ...або успіли були вже в перших днях вернути домів з чужини ...» [2, с. 278-279].

Формування української жандармерії супроводжувалося роззброєнням австрійських відділень та їх українізацією. У перші тижні цей процес відбувався переважно стихійно, часто на розсуд місцевої адміністрації. Однак завдяки самовідданим діям українських жовнірів, селян та робітників загалом вдалося зберегти правопорядок і уникнути кровопролиття в момент революційного зриву. 6 листопада 1918 р. сформовано Команду державної жандармерії ЗУНР із осідком у Львові. Першим її очолив майор Л. Індишевський. У лютому 1919 р. його змінив досвідчений підполковник О. Красіцький. Команда (згодом – корпус) жандармерії безпосередньо підпорядковувалася Державному секретаріатові військових справ. Навесні 1919 р. вона нараховувала 6 булавних старшин, 25 сотенних старшин і хорунжих, 1000 заводових (професійних) жандармів, 4000 пробних (резервних) жандармів (австрійського та українського вишколу) та 3000 міліціонерів [2, с. 279]. Поряд із українцями в жандармерії ЗУНР служило також кілька десятків представників інших національностей – чехів, поляків, німців та євреїв. Територія республіки поділялася на 22 відділи жандармерії: Львів, Перемишль, Ярослав, Сянок, Самбір, Рава-Руська, Городок-Ягайлонський, Дрогобич, Тернопіль, Тереховля, Чортків, Бучач, Броди, Золочів, Бережани, Стрий, Долина, Станіславів, Городенка, Коломия, Заставна, Чернівці. В окремих містах (Львів, Гусятин, Щирець, Чортків, Станіславів, Тернопіль) діяли відділи єврейської міліції. У Станіславові було відкрито жандармську школу, до якої приймали освічену молодь із війська. Одночасно із Корпусом Української жандармерії і за його безпосередньою участю в повітах було сформовано «народну міліцію». Про це свідчать повідомлення з Бучацького, Бібрського, Радехівського та інших повітів [3, с. 139]. У своїй першій відозві «Український народе!» Українська Національна Рада закликала українську громадську та військову владу на місцях «завести негайно лад, публічну безпечність і спокій» [4, с. 4].

Загалом «народна міліція» утворювалась у перші листопадові дні стихійно, за місцевою ініціативою. Жодний державний акт це не скасував. Міліція діяла там, де люди цього хотіли, як орган самооборони певної громади, орган правопорядку. Згодом частину міліцейських відділів було реорганізовано у жандармські. Інші відділи одночасно з жандармською службою здійснювали охорону громадського порядку на місцях. Усього на території краю було майже 3 тис. «народних міліціонерів» [5, с. 459].

На відміну від процесу формування державної жандармерії її становлення на місцях не супроводжувалося конкретними нормативно-правовими актами [6]. Не існувало і власної назви цього органу. У більшості документів зафіксовано назву «міліція». При цьому здебільшого вказано і її статус – міліція повітова, міська та сільська. Це підтвер-

джує звіт 9 листопада 1918 р. Зборівського повітового комісара Наливайка Українській Національній Раді про становище в місті Поморяни: «Організація міліції поділяється на повітову, міську і сільську...» [7, с. 210]. Ці формування залишалися громадським органом, який разом із жандармерією був покликаний охороняти суспільний порядок.

Зазначимо, що передача влади від колишньої адміністрації до нових українських органів на місцевому рівні відбувалася переважно мирним шляхом та нерідко за тісної співпраці сторін. Зокрема у місті Підгайці делегація уповноважених від Повітової Національної Ради увійшла до приміщення міської управи «і перейняла владу від тодішнього посадика (бургомистра) Франца Стобецького. ... Вацлава Дама, інспектора поліції, після заяви лояльності залишено на посаді. Недалеко при вул. Бережанській... містилася жандармерія. Туди подалася делегація, перейняла владу і передала в руки Володимира Била, поручника австрійської армії» [8, с. 62]. В селах загони «народної міліції» організували зазвичай старші чоловіки. Вони підтримували правопорядок, а також не давали змоги поширюватися дезертирству [4, с. 6]. У Тернополі та «Команчанській республіці» (Лемківщина) українську міліцію утримували коштами євреїв [3, с. 140].

Окремий шлях формування «народної міліції» запровадили громади Сокальського повіту. Тут вирішено створити міліцію на основі українських січових організацій, які діяли ще до Першої світової війни. Встановлено також факти організації і діяльності в початковий період існування ЗУНР у Львові, Бориславі, Калуші, Коломиї, Станиславові, Тернополі, Чорткові та Щирці єврейської міліції [9, с. 113]. Загалом документальне підтвердження наявності органів міліції, які формувалися першочергово разом з адміністративними органами, наявне по всіх найбільших населених пунктах краю.

Власні органи охорони правопорядку створювали поляки, що не суперечило законодавству ЗУНР. На початку листопада вони розпочали формування міліції у Перемишлі, Львові, Дрогобичі та інших містах. Державна міліція відокремлювалася із секції Залізничної міліції, що містилася на Головному вокзалі. 6 листопада 1918 р. створено Комітет Безпеки і Оборони Добра Республіканського [7, с. 278]. Підрозділи міліції формувалися в інших регіонах новопосталої Польської держави.

Відзначимо, що «народна міліція» ЗУНР діяла на основі принципу відокремлення від діяльності політичних партій як незаангажована структура, яка стояла на захисті інтересів усього місцевого населення. Поряд із жандармерією та міліцією на території ЗУНР паралельно функціонували військові органи правопорядку – вартівні та поліція. В Галицькій Армії діяла своя польова сторожа, а на залізниці – окрема залізнична жандармерія.

Отже, в ході бурхливих подій листопада-грудня 1918 р. на західноукраїнських землях відбувалося активне формування достатньо розгалуженої системи правоохоронних органів, значний сегмент якої склали органи громадського правопорядку – т. зв. «народна міліція». Вони формувалися на основі принципів патріотизму, добровільності, фаховості та придатності до служіння, аполітичності, чесності тощо. Основну їх частину складали представники місцевого населення різних національностей та віросповідання, що засвідчує високу державницьку свідомість і потяг до збереження правопорядку на означених територіях в складних умовах збройного конфлікту. Керівний склад народних громадських загонів формувався переважно із відставних офіцерів австрійської армії, українців за національністю. За умов війни такі загони мали важливе значення як складова національних збройних сил, що забезпечувала порядок в тилу, кадрову і матеріальну допомогу Українській Галицькій Армії та в цілому державне будівництво ЗУНР.

Список використаних джерел:

1. Хрестоматія з історії держави і права України. Том 2. Лютий 1917—1996 рр.: навч. посіб. для юрид. вищих навч. закладів і фак.: У 2 т. / за ред. акад. В.Д. Гончаренка. Київ, 2002. 800 с.
2. Рубльов О.С., Реєнт О.П. Українські визвольні змагання 1917—1921 рр. / Україна крізь віки. Том 15. Київ, 2009. 319 с.
3. Павлишин О. Організація цивільної влади ЗУНР в повітах Галичини (листопад-грудень 1918 року). *Україна модерна*. Львів, 2015. Ч. 2-3. С. 138—141.
4. Гордієнко В. Листопадове сходження на Голгофу (історія УГА). *Літопис червоної калини*. Історико-краєзнавчий часопис. 1991. Число 2. С. 2-9.
5. Міліція України: Історичні нариси. Портрети. Події / гол. ред. Ю. Смирнов. Київ, 2002. 888 с.
6. Мацькевич М. Правоохоронні органи ЗУНР. *Право України*. 2011. № 7.
7. Західно-Українська Народна Республіка. Документи і матеріали. Т.1. / наук. ред. О. Карпенко. Івано-Франківськ, 2001. 360 с.
8. Підгаєччина в спогадах емігрантів / упорядники-редактори Б. Мельничук, Б. Хаварівський, І. Шебешович. Козова, 1994. 304 с.
9. Литвин М., Науменко К. Історія ЗУНР. Львів, 1995. 368 с.

ОСВІТНЯ РЕФОРМА ЗУНР

ГУДИМА Людмила Михайлівна,
*студентка юридичного факультету
Тернопільського національного
економічного університету*

Пошук нових шляхів побудови власної держави українського народу досяг найбільшої активності саме у двадцятому столітті. Це період великих злетів, але, на жаль, і державно-національних спадів. Як відомо, перша світова війна, яка закінчилась у 1918 році, призвела до розпаду таких імперій, як Австро-Угорська та Російська. Після закінчення війни, багато націй вибороли своє право на незалежність та утворення самостійних держав в Європі, адже одним з основних завдань післявоєнного порядку стало утвердження права націй на самовизначення.

Україна також не стала винятком. Через політичні маневри та державотворчі плани, українцям випала можливість утворити свою державу. Національно-визвольні змагання на західноукраїнських землях привели до виникнення Західноукраїнської Народної Республіки – незалежної демократичної держави в центрі Південно-Східної Європи. Зокрема, цьому сприяли такі події як – Лютнева і Жовтнева революції в Росії, утворення Центральної Ради та проголошення Української Народної Республіки.

Ще до того як Австро-Угорщина розпалась, українці були готові до самостійної діяльності в усіх галузях політики. Адже новоутворена держава – Західноукраїнська Народна Республіка, взявши приклад з інших європейських народів відразу ж створила власні законодавчі та виконавчі органи влади, правоохоронні органи та навіть збройні сили.

Також було прийнято закони і розпорядження, які регулювали діяльність держав-